

Dr. sc. Filip Škiljan, viši znanstveni suradnik, Institut za migracije i narodnosti

Vjerski prijelazi s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest na području grada Zagreba i okolice u periodu između 1941. i 1945. godine

Sažetak: Autor u tekstu donosi niz informacija o vjerskim prijelazima s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest na području Zagreba i okolice u vrijeme Drugog svjetskog rata. Autor donosi podatke na temelju arhivske građe iz Hrvatskog državnog arhiva i Nadbiskupijskog arhiva u Zagrebu. Iz podataka je vidljivo da masovnih vjerskih prijelaza na području Zagreba i okolice nije bilo, odnosno da su molbe na području grada Zagreba podnašane pojedinačno. Iz Uruđbenog zapisnika Nadbiskupskog duhovnog stola vidljivo je da je između 1941. i 1945. na području grada Zagreba podneseno čak 3.717 molbi za vjerski prijelaz, od čega njih 3.077 1941. godine. Uspoređujući popis sačuvan u bilježnici Iskaz vjerozakonskih prijelaza koja se čuva u Državnom arhivu u Zagrebu vidljivo je da je broj dozvola koje je izdala gradska vlast za prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest znatno manji 2.312, dok je u prvoj godini, 1941., i bilo 2.050 vjerskih prijelaza s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest. Iz iste je bilježnice vidljivo da je 911 pravoslavnih iz Zagreba zatražilo dozvolu za prijelaz na grkokatoličku vjeroispovijest. Jedan značajan postotak onih koji su tražili prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest bio je u periodu između dva svjetska rata prešao s rimokatoličke na pravoslavnu vjeroispovijest. Razlozi su ležali najčešće u sklapanju drugog braka ili mnogo rjeđe u stjecanju bolje pozicije u društvu. U zagrebačkoj okolici jedino je u župi Vrbovečki Rakovec bilo masovnijih vjerskih prijelaza, ali nije posve jasno da li su pravoslavni iz Lipnice, Salnika i Hudova prešli na rimokatoličku ili grkokatoličku vjeroispovijest. U župi Dubrava kod Gradeca također je više bilo vjerskih prijelaza, ali su molbe podnašane pojedinačno.

Ključne riječi: Zagreb, Srbi, Drugi svjetski rat, vjerski prijelazi, NDH

Uvod

Srbi su na područje Zagreba pojedinačno počeli dolaziti već u petnaestom stoljeću. Ipak, značajniji broj Srba na području Zagreba zamjetan je nakon 1781. godine, odnosno nakon patenta o toleranciji Josipa II. Uz Srbe, krajem 18. stoljeća na području Zagreba žive i drugi pravoslavci poput Cincara i Grka. Čini se ipak, da je već tada najveći broj pravoslavnih bio srpskog podrijetla. Do 1850. godine prema istraživanjima Dimitrija Vitkovića broj Cincara i Grka u pravoslavnoj zajednici sveo se na tek 5% dok su ostalo predstavljali Srbi.¹ Od tada do Drugog svjetskog rata broj Srba na području Zagreba neprestano raste, pa je tako pred Drugi svjetski rat iznosio 13.279 od sveukupno 185.581 stanovnika grada Zagreba što je iznosilo 7,2%.²

Srbi u Zagrebu 1941. godine

¹ D. Vitković, *Srpska pravoslavna crkvena općina, parohija i škola u Zagrebu, Hronologijsko-istorijski pregled*, Zagreb 1985, 119.

² *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. u Kraljevini Jugoslaviji, knjiga II, Prisutno stanovništvo po veroispovesti*, Beograd: Direkcija državne statistike, 1938.

Uspostavom NDH započinje najteže razdoblje u povijesti zagrebačkih Srba. Već 11. travnja 1941., dakle svega jedan dan nakon uspostave NDH, u listu *Hrvatski narod* najavljeno je da »pravedni hrvatski narod suditi ne samo našim vjekovnim neprijateljima Srbima i Srbijancima nego i onim pripadnicima nove Hrvatske, koji su svjesno i zlonamjerno pomagali ove naše neprijatelje«. ³ Dana 17. travnja 1941., po uzoru na njemačke naciste, ustaše su donijeli Zakonsku odredbu za obranu naroda i države kojim su ustanovili da svatko »tko na bilo koji način povrijedi ili je povrijedio čast i životne interese hrvatskog naroda ili bilo na koji način ugrozi opstanak NDH ili državne vlasti, pa makar djelo ostalo samo u pokušaju, čini se krivcem zločinstva veleizdaje«, a takvoga »ima stići kazna smrti«. Već 25. travnja Pavelić je donio Zakonsku odredbu o zabrani ćirilice⁴, a nakon toga 3. svibnja i Zakonsku odredbu o prijelazu s jedne vjere na drugu. Sredinom srpnja ukinut je naziv srpsko-pravoslavna vjera i zamijenjen je s nazivom grčko-istočna vjera. Usporedno s time nove ustaške vlasti otpuštaju veliki broj Srba iz državnih službi, a od 7. svibnja 1941. započelo je i iseljavanje svih Srba i Židova iz sjevernih dijelova grada Zagreba.⁵ Drugom odredbom od 7. svibnja 1941. Srbi su ograničeni u svojem kretanju gradom Zagrebom, pa su se tako mogli kretati samo danju od 9 ujutro do 6 poslije podne. U okviru velike akcije prisilnog iseljavanja Srba iz NDH u Srbiju Srbi su prisilno iseljavani i iz grada Zagreba u tri navrata tijekom srpnja 1941. godine. Tom je prilikom iz Zagreba iseljeno 684 Srba.⁶ Jedan dio Srba se i u kasnijem razdoblju sam iseljavao iz Zagreba zbog nesigurne egzistencije. Broj takvih je teško pratiti budući da oni nisu pomno bilježeno, ali postoji bilješka o 267 takvih pojedinačnih iseljenika što nam govori o razmjerima iseljavanja. Srbi u Zagrebu bili su, posebno u proljeće i ljeto 1941. masovno hapšeni. O hapšenjima se doznaje ponešto iz onodobnog tiska. Tako 9. svibnja 1941. u *Hrvatskom narodu* stoji brojka od uhapšenih 114 četnika i ljudi koji su s njima u vezi u Zagrebu.⁷ Većina uhapšenih je završila u Kerestincu, a potom u Jadovnom. Činjenica da je prema poimeničnom popisu žrtava logora Jadovno iz Zagreba likvidirano 460 osoba, od toga 77 Srba.⁸ Prema istraživanjima dr. Zdravka Dizdara u logoru Danica nedaleko Koprivnice boravilo je najmanje 57 osoba srpske nacionalnosti iz Zagreba, a najveći broj njih ubijen je u Jadovnom.⁹ U logoru Jasenovac je prema istraživanjima djelatnika iz Spomen-područja Jasenovac ubijeno najmanje 46 Srba iz Zagreba tijekom četiri godine postojanja logora.¹⁰ Jedan od oblika terora koji su ustaške vlasti provodile nad pravoslavnim stanovništvom bilo je i prekrštavanje Srba s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest, odnosno vjerski prijelazi.

³ *Hrvatski narod*, 11. travnja 1941.

⁴ *Narodne novine*, 25. travnja 1941.

⁵ *Hrvatski narod*, br. 87, 10. svibnja 1941., str. 5.

⁶ O prisilnim iseljavanjima Srba iz NDH najbolje vidi u F. Škiljan, *Organizirana prisilna iseljavanja Srba iz NDH*, Zagreb 2015. i F. Škiljan, »Progon Srba iz Zagreba i oduzimanje srpske imovine« u: *Tokovi istorije*, sv. 1 (2013.), 85-115.

⁷ *Hrvatski narod*, br. 86, 9. svibnja 1941., str. 6.

⁸ Đ. Zatezalo, *Jadovno, kompleks ustaških logora 1941.*, Beograd 2007, 584-598.

⁹ Z. Dizdar, »Ljudski gubici logora 'Danica' kraj Koprivnice 1941. – 1942.« u: *Časopis za suvremenu povijest*, god. 34 (2002), sv. 2, 389.

¹⁰ Za podatke zahvaljujem kustosu Đorđu Mihoviloviću iz Spomen-područja Jasenovac.

O odnosu NDH i Rimokatoličke crkve pisano je već na više mjesta, pa stoga ovdje navodim literaturu u kojoj je moguće naći više o toj problematici.¹¹

U ovom članku interes će biti poklonjen upravo vjerskim prijelazima s pravoslavne vjeroispovijesti na rimokatoličku vjeroispovijest koji su obavljani tijekom Drugog svjetskog rata na području grada Zagreba i njegove okolice (Samobor, Sveti Ivan Zelina, Velika Gorica, Dugo Selo, Vrbovec, Donja Stubica, Zaprešić).

Geografski okvir

Područje Zagreba i njegove najbliže okolice obuhvaća teritorij od Dugog Sela, Svetog Ivana Zeline i Vrbovca na istoku do Samobora na zapadu. Na jugu je područje Zagreba omeđeno rijekom Kupom od Donje Kupčine do Pokupskog te obuhvaća i područje Turopolja (Velika Gorica i okolica). Na sjeveru su granice Zagreba povučene vrhovima Medvednice.

Broj molbi za vjerski prijelaz s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest podnesen na području Zagreba i okolice između 1941. i 1945.

Tabela I. Broj podnesenih molbi za prijelaz s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest prema Uruđbenom zapisniku Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu

Župa	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Ukupno
Brckovljani	0	1	0	0	0	1
Brdovec	12	0	0	0	0	12
Brezovica	0	0	0	0	3	3
Cerje	6	0	0	0	0	6
Donja Kupčina	0	18	0	0	0	18
Donja Stubica	2	0	0	0	0	2
Dubrava	228	157	0	0	0	385
Dugo Selo	45	3	0	0	0	48
Gradec	12	5	0	0	0	17
Kašina	1	0	0	0	0	1
Krvarsko	0	0	1	0	0	1
Lovrečina	3	1	0	0	0	4
Moravče	0	2	0	0	0	2

¹¹ Više o prijelazima i odnosu NDH i Rimokatoličke crkve vidi u: I. Goldstein, *Hrvatska 1918. – 2008.*, Zagreb 2008.; J. Tomasevich, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941. – 1945., Okupacija i kolaboracija*, Zagreb 2010.; J. Krišto, *Sukob simbola : Politika vjere i ideologije u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Zagreb 2001., N. Bartulin, »Ideologija nacije i rase: ustaški režim i politika prema Srbima u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941. – 1945.«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 39 (2007), 228-229; J. Krišto, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941. – 1945.*, knjiga prva – druga, Zagreb 1998.; V. Đ. Đurić, *Prekrštavanje Srba u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, Prilozi za istoriju verskog genocida*, Beograd 1991.; S. Simić, *Prekrštavanje Srba za vreme Drugog svjetskog rata*, Titograd 1958; F. Jelić - Butić, *Ustaše i NDH*, Zagreb 1978.; F. Škiljan, »Prevjeravanje Srba na području sjeverozapadne Hrvatske 1941. i 1942. godine«, *Tokovi istorije*, knjiga I (2014.), 135 – 173; F. Škiljan, »Vjerski prijelazi s pravoslavne na rimokatoličku i grkokatoličku vjeroispovijest na području kotara Križevci u vrijeme NDH«, *Cris*, XVII/1 (2015), 97-107; F. Škiljan, »Vjerski prijelazi s pravoslavne na rimokatoličku i grkokatoličku vjeroispovijest na području kotareva Pakrac i Daruvar između 1941. i 1945.«, *Zbornik Janković* 1 (2015), 101-122; F. Škiljan, »Vjerski prijelazi s pravoslavne na rimokatoličku i grkokatoličku vjeroispovijest u Podravini između 1941. i 1945. godine« *Podravina* 15/29 (2016), 168-179. F. Škiljan, »Vjerski prijelazi s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest u NDH (1941.- 1945.) na području arhidakonata Svetačje (Novska, Nova Gradiška, Oriovac)«, *Kultura polisa*, XIII /31 (2016.), 185-202.

Odra	0	3	0	0	0	3
Peščenica	36	0	0	0	0	36
Pisarovinska Jamnica	5	16	0	0	0	21
Pokupsko	4	0	0	0	0	4
Preseka	14	0	0	0	0	14
Rakovec	201	0	0	0	0	201
Resnik	14	0	0	0	0	14
Samobor	9	3	0	0	0	12
Stupnik	5	6	0	0	0	11
Sveta Klara	1	0	0	0	0	1
Sveta Marija pod Okićem	1	0	0	0	0	1
Sveta Nedjelja	1	1	0	0	0	2
Sveti Ivan Zelina	4	0	0	0	0	4
Sveti Martin pod Okićem	3	1	0	0	0	4
Velika Gorica	6	1	0	0	0	7
Vrbovec	5	0	0	0	0	5
Vukovina	7	8	0	0	0	15
Zagreb (sve župe)	3077	544	50	23	23	3717
Zdenčina	0	1	0	0	0	1
Ukupno	3702	771	51	23	26	4573

Tabela II. Prijelazi prema bilježnici »Iskaz vjerozakonskih prijelaza« iz Državnog arhiva Zagreb¹²

Grad Zagreb	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Ukupno
Na rimokatoličku vjeroispovijest	2050	215	19	22	6	2312
Na grkokatoličku vjeroispovijest	860	50	1	0	0	911
Na evangeličku vjeroispovijest	50	6	3	0	0	59
Na islam	25	0	0	1	0	26
Na starokatoličku	67	0	0	0	2	69

¹² HR-DAZG – 24 GPZ, politički odsjek, Polit 14, Iskaz vjerozakonskih prijelaza (1941. -).

vjeroispovijest						
Ukupno	3052	271	23	23	8	3377

Tabela III. Broj prijelaznika po župama prema izvještaju pojedinih župnika 1944. godine¹³

Župa	Broj prijelaznika s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest do kraja 1944.
Brekovljani	1
Dubrava	347
Dubrava (Zagreb)	1
Granešina	14
Kravorsko	1
Lovrečka Varoš	4
Marija Bistrica	3
Odra	4
Oroslavje	3
Peščenica	50
Pokupsko	6
Preseka	13
Remete	10
Sesvete	9
Stenjevec	36
Stupnik	11
Šestine	11
Zagreb, Sveti Josip	245
Zagreb, Sveta Marija	56
Zagreb, Sveti Petar (do srpnja 1941.)	310
Zagreb, Majka Božja Lurdska (osnovana 1942.)	2

U tabeli broj I naveli smo podatke preuzete iz Urudžbenog zapisnika Nadbiskupskog duhovnog stola iz perioda između 1941. i 1945. godine. U tabeli su navedene župe na području katedralnog arhidakonata, odnosno župe zagrebačkog dekanata, remetskog dekanata, stubičkog dekanata, susjedgradskog dekanata i vugrovečkog dekanata. Osim ovih župa u zagrebačku okolicu uvrštene su i župe Dubrava kod Gradeca, Gradec, Lovrečka Varoš, Preseka, Vrbovec, Vrbovečki Rakovec iz Križevačkog dekanata (nekadašnja općina Vrbovec), župe Bedenica, Sveti Ivan Zelina, Veliki Bisag (nekadašnja općina Zelina) iz Zelinskog dekanata te župe Okičkog (nekadašnja općina Samobor) i Odranskog dekanata (nekadašnja općina Velika Gorica) i župe Donja Kupčina, Pisarovinska Jamnica (dijelovi nekadašnje općine Jastrebarsko) i Pokupsko iz Pokupskog dekanata. Župe na području samog grada Zagreba zbrojene su u jednoj rubrici. Ovdje su obuhvaćene katedralna župa Svete Marije, župa Svetog Antuna, župa Svetog Blaža, župa Svetog Ivana, župa Svetog Josipa, župa Krista Kralja, župa Svetog Marka, župa Blaženog Marka Križevčanina, župa Svetog Petra, župa Svete Terezije od djeteta Isusa, župa Marije pomoćnice na Knežiji, župa Svetog Nikole Tavelića na Kustošiji, župa Granešina, župa Čučerje, župa Markuševec, župa Remete, župa Šestine, župa Podsused, župa Stenjevec, župa

¹³ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 2658/1944.

Vrapče i župa Sesvete. Iz tabele je vidljivo da je najveći broj molbi za prijelaz s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest bio podnesen 1941. godine. Najveći broj molbi podnesen je na području navedenih župa na području grada Zagreba, njih 3.077. Osim na području zagrebačkih župa nešto značajniji broj molbi zabilježen je 1941. godine na području župe Dubrava (228) i župe Rakovec (201), gdje su postojala autohtona pravoslavna naselja, odnosno gdje su pravoslavni Srbi bili nastanjeni već od 16. stoljeća. Ostale župe u zagrebačkoj okolici nisu imale značajniji broj stanovnika pravoslavne vjeroispovijesti, pa je i broj prijelaza bio vrlo malen (između 1 i 45). U drugoj godini (1942.) broj molbi za prijelaz je značajno opao, na svega 771, od čega 544 na području zagrebačkih župa. U kasnijim godinama 1943., 1944. i 1945. u odnosu na prvu godinu broj podnesenih molbi za vjerski prijelaz sveden je na dvoznamenkaste brojeve u zagrebačkim župama (1943. 50, 1944. 23, a 1945. 26 prijelaza). Iz tabele III gdje su navedeni prijelazi koje spominju župnici u svojim izvještajima Nadbiskupskom duhovnom stolu 1944. vidljiva su pojedina odstupanja od poimeničnih popisa onih koji su podnijeli molbe za prijelaz iz tabele I. Tako je vidljivo da je na području župe Dubrava prešlo do 1944. 347 pravoslavnih vjernika od 385 onih koji su podnijeli molbu za prijelaz, da je na području župe Svetog Josipa u Trakošćanskoj ulici prešlo 245 osoba, a da je na području katedralne župe Svete Marije prešlo je 56 osoba s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest. Postoje i sumarni popisi u dijelu fonda Nadbiskupski duhovni stol, tzv. Interdijecezalnog vjerskom odboru. Ondje postoje podaci o broju prijelaza do početka 1942. Tako je do 11. veljače 1942. godine broj prijelaza u župi Marije pomoćnice u Zagrebu iznosio 71, od čega ih je 29 bilo s pravoslavne na rimokatoličku, 8 ih je bilo onih koji se s pravoslavlja vraćaju na rimokatoličku vjeroispovijest, 8 ih se vratilo sa židovske vjeroispovijesti na rimokatoličku, 20 Židova je pokršteno, troje se starokatolika vratilo u rimokatoličku vjeroispovijest, jedna je osoba prešla s protestantske vjeroispovijesti na rimokatoličku te je dvoje pravoslavnih dobilo dozvolu za prijelaz.¹⁴ Slični podaci postoje i za župu Dubrava kod Gradeca. Ondje je do siječnja 1942. prešlo 168 pravoslavnih, a još ih je za prijelaz zamolilo 131.¹⁵ Na području Samobora je, prema izvještaju samoborskog župnika do siječnja 1942., od 15 prijelaznika 5 bilo Židova, a 10 pravoslavne vjeroispovijesti,¹⁶ dok je na području Stenjeveca od ukupnog broja od 110 prijelaznika početkom 1942. njih 56 bilo sa starokatoličke vjeroispovijesti (ondje je bila posebna jaka starokatolička župa koja i danas postoji), 37 ih je bilo s pravoslavne i 17 sa židovske vjeroispovijesti.¹⁷ U istom periodu je na području Remeta od ukupno 10 prijelaza, 9 bilo s pravoslavne na rimokatoličku (od kojih se jedna pravoslavna rodila u rimokatoličkoj vjeroispovijesti, pa je kasnije prešla na pravoslavlje) te jedna je Židovka pokrštena.¹⁸ U osobito gusto naseljenoj župi Svetog Blaža u Zagrebu od 859 prijelaza do veljače 1942. bilo je 461 pravoslavnih prijelaznika i 354 Židova.¹⁹ U župi

¹⁴ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 114-IVO-1942.

¹⁵ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 118-IVO-1942.

¹⁶ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 119-IVO-1942.

¹⁷ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 125-IVO-1942.

¹⁸ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 129-IVO-1942.

¹⁹ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 135-IVO-1942.

Svetoga Josipa je do veljače 1942. prešlo 22 pravoslavnih od sveukupnog broja od 326 prijelaznika.²⁰ Posebno nam je vrijedna bilježnica sačuvana u Državnom arhivu u Zagrebu u kojoj su zabilježeni svi prijelazi (tabela II). Radi se o dozvolama koje su zagrebačke gradske vlasti izdale za prijelaz pojedincima. Izradom poimeničnog popisa prijelaznika s pravoslavne na grkokatoličku, rimokatoličku, starokatoličku, evangeličku i islam ustanovljeno je da je najveći broj dozvola izdan za prijelaz s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest 1941. godine (čak 2.050 dozvola), potom na grkokatoličku (860 dozvola 1941. godine), dok je broj dozvola izdan 1941. za prijelaz s pravoslavne vjeroispovijesti na islam (25), evangeličku (50) i starokatoličku (67) vjeroispovijest gotovo zanemariv. U 1942. broj dozvola se smanjio, pa je tako izdano svega 215 dozvola za prijelaz na rimokatoličku, 50 na grkokatoličku i 6 na evangeličku vjeroispovijest.²¹ Sljedećih godina broj dozvola je zanemariv u odnosu na prve dvije godine. Treba kazati da je najveći broj podnesenih molbi i dozvola za prijelaz izdan do sredine 1942. kada je uspostavljena Hrvatska pravoslavna crkva, pa su pravoslavni u kasnijem periodu znatno manje tražili dozvole za prijelaz na rimokatoličku ili grkokatoličku vjeroispovijest.

Pojedinačne molbe za prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest

Prva molba za prijelaz s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest na području grada Zagreba zabilježena je 17. travnja 1941., dakle svega 7 dana nakon uspostave NDH. Prijelaz je tražio Pavao Rešetar. Radilo se o trgovcu rodom iz Beča koji je »otpao od Katoličke crkve sklapajući brak u nekatoličkoj crkvi te odgajajući dijete u pravoslavnoj vjeri«. I njegova supruga Blanka, rođena Korvin, po rođenju Židovka koja je 1919. prilikom vjenčanja prešla na pravoslavnu vjeroispovijest, i kći primljene su u rimokatoličku vjeroispovijest nakon pouke »o Bezgrešnom začecu Blažene Djevice Marije, o Crkvi, o Papinstvu, o svetim sakramentima s osobitim obzirom na sakrament svete pokore i presvete Euharistije, kao i na nerazrešivost svete ženidbe«. Dana 23. travnja 1941. ovaj je prijelaz odobren, a Rešetari su uredno platili 375 dinara biljega.²² Viktorija Mandić traži sa suprugom Konstantinom Mandićem i djetetom Brankom Mandićem prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest 1. svibnja 1941. od župnika Svetog Marka u Zagrebu. Viktorija je rođena kao rimokatolkinja, pa izjavljuje »da popravi počinjeno zlo zatražila sam kod srpskog pravoslavnog paroha u Zagrebu otpusnicu...« te moli župnika župe Sveti Marko u Zagrebu da »na najskrovitiji način«, tj. uz oprost od svih triju navještaja ukrijepi njihov brak nakon prijelaza na rimokatoličku vjeroispovijest. Dana 9. svibnja na sjednici Nadbiskupskog duhovnog stola odobren je prijelaz i ukrijepljenje braka supružnika Mandić.²³ Bilo je i slučajeva gdje su oba supružnika nekada bila rimokatoličke vjeroispovijesti, ali su zbog sklapanja drugog braka stupili u pravoslavnu vjeroispovijest. Takav je slučaj bio sa supružnicima Jagodom i Josipom Purec koji su pokušali isprva sklopiti drugi brak u rimokatoličkoj crkvi, a kada im to nije uspjelo ni u evangeličkoj, pa potom i u starokatoličkoj crkvi, odlučili su se prijeći na

²⁰ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 151-IVO-1942.

²¹ HR-DAZG – 24 GPZ, politički odsjek, Polit 14, Iskaz vjerozakonskih prijelaza (1941. -).

²² NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 3699/1941 i 4239/1941.

²³ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 4250/1941.

pravoslavnu vjeroispovijest. To su uradili 1940. godine, a već 17. svibnja 1941. traže povratak u rimokatoličku vjeroispovijest.²⁴ U pravoslavnoj crkvi sklopili su brak i bračni par Juraj Bocak i Dragica Bocak budući da je Dragica imala prije supruga s kojim je živjela šest godina. Sada župnik župe Svetog Marka u Zagrebu traži za njih oboje prijelaz. Ističe usprkos tome što su prešli na pravoslavlje kako »nikada nijesu imali nikakve veze s pravoslavnom crkvom, nego su i dalje svaku nedjelju zalazili na svetu misu katoličke crkve«. ²⁵ Pomalo je neobičan slučaj Milana i Paule Vraniczany Dobrinović, baruna. Paula je bila udana dva puta, drugi puta u pravoslavnoj crkvi. Kada se željela udati treći puta, njezin sadašnji suprug, barun Milan Vraniczany Dobrinović morao je prijeći na pravoslavnu vjeroispovijest. Sada je nakon smrti njezina prvog supruga, s kojima je bila vjenčana u rimokatoličkoj crkvi, prestala zapreka i barun Vraniczany Dobrinović je tražio da se oni oboje vrate na rimokatoličku vjeroispovijest. ²⁶ I Marija Tomay rođena Vergles u Podčetrtku u Štajerskoj želi prijeći s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest. Ona je bolesna, kako navodi župnik iz župe Svetog Josipa u Zagrebu, pa moli da se što prije vrati, »da ne umre u krivoj vjeri«. ²⁷ I Vilim Prelčec bio je po rođenju rimokatolik. Međutim, došao je u Sarajevu u sukob s vojničkim vlastima kao dezertjer, ali mu je obećano da će dobiti stalno zaposlenje u policiji i oprostjenje od sukoba s vojskom, ako prijeđe na pravoslavnu vjeroispovijest. Već 1938. želio se vratiti u rimokatoličku vjeroispovijest, ali mu to nije uspjelo, pa sada ponovno traži povratak u Rimokatoličku crkvu tim više što su mu i supruga i djeca rimokatoličke vjeroispovijesti. ²⁸ Slučaj dr. Srećka Zanelle je specifičan. Njega su kao liječnika koji je prešao na pravoslavnu vjeroispovijest još dodatno optužili da je bio član masonske lože što je on opovrgavao. Kao liječnik u rodilištu morao je dokazivati da nikada nije vršio abortuse i da se ravnao prema principima rimokatoličke crkve. Zanimljivo je da Zanelle nije prešao na pravoslavlje zbog drugoga braka, već zbog sukoba s kapelanom i časnom sestrom prilikom krštenja njegova sina Davora. Tako je Zanelle i sina krstio u pravoslavnoj crkvi. ²⁹ Prijelaze su tražile i osobe koje su bile poznatije u javnom životu međuratnog perioda. Fran Zavrnik, sveučilišni profesor, inače Slovenac po podrijetlu također je tražio prijelaz za sebe i svoju obitelj s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest. On je 1921. godine prešao na pravoslavnu vjeroispovijest zajedno sa suprugom i djetetom, a djeca koja su rođena nakon 1921. krštena su već u pravoslavnoj crkvi. Njih je 1941. podučavao franjevac Benjamin Balaško koji im je izdao i potvrdu o tome da su poučavani o istinama katoličke vjere. ³⁰ Slučaj Karla Lepeja i Marije Šašović pokazuje da su prijelazi na pravoslavnu vjeroispovijest u međuratnom periodu znali biti čisto praktične prirode. Tako su njih dvoje sklopili brak u Nikšiću u Crnoj Gori u pravoslavnoj crkvi iz razloga što je najbliža rimokatolička crkva bila udaljena 75 kilometara. Brdovečki župnik je tražio da se odobri Mariji Lepej prijelaz na rimokatoličku

²⁴ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 4860/1941.

²⁵ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 6242/1941.

²⁶ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 6625/1941.

²⁷ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 6563/1941.

²⁸ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 4863/1941.

²⁹ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 6838/1941.

³⁰ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 10251/1941.

vjeroispovijest.³¹ Bilo je i slučajeva da su supružnici prelazili na različite vjeroispovijesti. Tako je Jovanka Miljević, koja se prije prijelaza na pravoslavnu vjeroispovijest zvala Ivka Miljević, željela vratiti u rimokatoličku vjeroispovijest, a njezin sin Želimir i suprug Jovan željeli su biti primljeni u grkokatoličku vjeroispovijest.³² Bilo je i ekstremnih slučajeva poput onoga Zdenka Beneša koji je rođen kao Židov koji je prešao na pravoslavnu vjeroispovijest 1938. godine zajedno sa suprugom Elzom, rimokatolkinjom koja je prilikom ženidbe prešla na židovsku vjeroispovijest. Župni ured Svetog Josipa preporučio je njihovu molbu te im je odobren prijelaz krajem kolovoza 1941.³³ Sličan slučaj je imala i Zlata Jezdić, rođena kao Židovka u Gradini kod Virovitice koja je 1932. godine radi udaje za pravoslavca Milana Jezdića prešla na pravoslavlje. Milan Jezdić je završio u logoru 27. srpnja 1941., a Zlata ne zna gdje. Sada moli Nadbiskupski duhovni stol preko župe Svetog Petra da je prime u rimokatoličku vjeroispovijest.³⁴

Bilo je i mnogo slučajeva kada su čitave obitelji i osobe koje su rođene u pravoslavnoj vjeroispovijesti tražile prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest. Vrlo je zanimljiv slučaj inženjera Vladimira Potočnjaka koji je zajedno sa suprugom Dankom r. Muačević tražio prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest. Potočnjak i njegova supruga nikada nisu pripadali rimokatoličkoj crkvi, a djecu su također krstili u pravoslavnoj crkvi. Župnik crkve Svetog Blaža toplo je preporučio njegov prijelaz jer je Potočnjak već više godina predsjednik inženjerske komore. »Sada je imenovan povjerenikom inženjerske komore, jer je hrvatskim vlastima poznat kao radikalni Hrvat.« Navodno je Potočnjak učinio mnoge usluge župi Svetoga Blaža, a župnik se vrlo iznenadio kada je saznao da Potočnjak nije katolik, jer je navodno posjećivao katoličke mise kao i njegova supruga.³⁵ I Ilija Čokrić, konobar i njegova supruga Leposava Čokrić sa kćerkom Željkićom tražili su prijelaz kod župe Svetog Blaža. Župniku su svoju iskrenu namjeru potvrđivali činjenicama što su često polazili rimokatoličku crkvu, kupovinom Glasnika Svetog Antuna te Leposavinim hodočašćenjem u Mariju Bisticu.³⁶ Sličan je slučaj i s obitelji Jefimija Rankova. On je kao pravoslavan izgubio službu u vodovodu i nakon toga je završio u bolnici u Vrapču. Sada njegova supruga Anđelka Rankov i dijete Radivoj traže za sebe i za njega prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest. Župnik iz župnog ureda Krista Kralja zatražio je od Nadbiskupskog duhovnog stola da smije prevesti na rimokatoličku vjeroispovijest dijete i suprugu Jefimija Rankova, a za njega je napisao da će prijeći nakon što bude poučen katoličkim istinama u bolnici u Vrapču. Sasvim je sigurno da se Jefimijeva supruga nadala da će to pomoći njezinu suprugu da se vrati na posao.³⁷ I Nada Jonke, rođena u Vrbovskom kao pravoslavna odlučila je nakon Zakonske odredbe o prijelazu s jedne vjere na drugu početkom svibnja 1941. prijeći s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest. Nada je udana za rimokatolika, ali se njezini roditelji nisu slagali s time

³¹ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 9487/1941.

³² NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 9092/1941.

³³ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 12470/1941.

³⁴ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 1521/1942.

³⁵ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 4731/1941.

³⁶ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 5898/1941.

³⁷ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 6109/1941.

da ona prijeđe na rimokatoličku vjeroispovijest. Međutim, »sada su njezini roditelji otišli u Srbiju te oni više nemaju ništa proti njezinoj namjeri«. Na poledini dokumenta naznačeno je »affirmativno«, a prijelaz je odobrio osobno nadbiskup Alojzije Stepinac.³⁸ Jelena Brölich potječe iz znamenite zagrebačke obitelji Gavella. Njezin suprug i kći su rimokatolici, pa je i ona tražila prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest. Župnik župe Sveti Marko ističe kako Jelena pohađa dva tjedna poduku iz rimokatoličkog vjeronauka i kako »sa pravoslavnima nema nikakve veze« te da se kreće u rimokatoličkom društvu. Župnik također ističe da je Jelena »pokazivala zanimanje za katolički nauk, pa postoji moralna sigurnost da će ona te vjerske dužnosti točno izvršavati«. I kod Jelene Brölich Stepinac je osobno potpisao prijelaz 27. svibnja 1941.³⁹ Za maloljetnu pravoslavnu Miru Kunc župnik iz Markuševca je potvrdio da redovito pohađa vjeronauk i da »znade vjeronauk i vjerske istine gotovo najbolje u svojem razredu«. Stoga je smatrao da je nepotrebno da dolazi na poduku iz rimokatoličkog vjeronauka u župu Svetog Marka u Zagreb.⁴⁰ Župnik u Sesvetama moli za prijelaz Rade Vidovića, oružničkog podčasnika, koji je zbog svoje pripadnosti Srpskoj pravoslavnoj crkvi otpušten iz službe. Vidović bi se želio vratiti u službu, kako piše župnik i ističe kako to ne bi bio valjan razlog za njegov prijelaz, ali kako Vidović tvrdi da njegova žena, koja je prije vjenčanja bila rimokatoličke vjeroispovijesti, i djeca drže do Rimokatoličke crkve, pa stoga preporučuje da Vidović dobije dozvolu za prijelaz. Vidović koji je ostao bez zaposlenja moli oslobođenje od plaćanja takse za vjerski prijelaz.⁴¹ I Đuro Posilović iz Dubrave kraj Gradeca tražio je krajem travnja zajedno sa suprugom Milicom ispis izvoda iz knjige prijelaznika i iz knjige krštenih od paroha u Hrvatskoj Kapeli i paroha u Srijedskoj. Međutim, parosi su odbili ispisati te podatke prvi put krajem travnja 1941., a drugi puta početkom svibnja 1941. očito ne želeći da se njih dvoje ispišu iz pravoslavne vjeroispovijesti. Nakon toga su Posilovići tražili primitak u rimokatoličku crkvu kod župnika u Dubravi kod Gradeca te su krajem svibnja 1941. oboje tu dozvolu i dobili.⁴² Molbe za prijelaz podnosila su i djeca roditelja koji su prešli zbog drugog braka na pravoslavnu vjeroispovijest. Takav je slučaj bio s Franjom Zormanom čiji je otac njega, kako šestogodišnjaka, 1927. godine preveo na pravoslavnu vjeroispovijest. Sada kada je otac poginuo negdje na ratištu, Zorman se vratio svojoj majci u Zagreb i tražio prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest.⁴³ Braća Mihajlovići, podrijetlom iz okolice Lasinje, radnici u Zagrebu, tražili su u srpnju 1941. prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest prije svojega vjenčanja, jer su se sva trojica 1941. željeli vjenčati u rimokatoličkoj crkvi.⁴⁴ I sin arhijerejskog namjesnika dr. Bogdan Oklopdžija zatražio je prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest za sebe i za svoju kćer. Dozvolu za prijelaz dobio je od župnika u Remetama baš kao i Gajo Omčikus, zagrebački trgovac, posjednik vile

³⁸ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 5186/1941.

³⁹ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 5449/1941.

⁴⁰ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 5530/1941.

⁴¹ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 5605/1941.

⁴² NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 5465/1941.

⁴³ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 5659/1941.

⁴⁴ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 7934/1941.

na Okrugljaku 1.⁴⁵ Pojedini su franjevci i dominikanci pisali izjave da su poučili neke prijelaznike istinama rimokatoličke vjere te da su oni dovoljno poučeni da prijeđu na rimokatoličku vjeroispovijest. Takav je bio otac Vinko Kumičić iz dominikanskog samostana na Maksimiru. Na temelju tih potvrda župnici su tražili dozvole za prijelaz pojedinaca bez da su ih oni osobno poučili.⁴⁶ Stjepan Galogaža, inače znameniti književnik, tražio je također prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest u crkvi Svetog Marka u kolovozu 1941. što mu je ubrzo i odobreno.⁴⁷ Galogaža je kao komunist i Srbin 1944. stradao u Jasenovcu. U listopadu 1941. prelaze i Marko Lukačić, slastičar iz Samobora, i njegova obitelj. Oni su prije prijelaza nabavili sve potvrde: Nadbiskupskom duhovnom stolu poslani su za njih čak tri potvrde o njihovom dobrom i moralnom ponašanju i to od gradskog poglavarstva u Samoboru, kotarskog poglavarstva u Samoboru i od Ustaškog logora u Samoboru.⁴⁸ Marica Djonlija molila je za prijelaz sebe, supruga i kćeri Milice. Suprug se nalazi u internaciji i on joj piše kratko pismo u kojem stoji da neka se obrati u lokalni rimokatolički ured u Svetoj Klari da prijeđu ona i djeca na rimokatoličku vjeroispovijest.⁴⁹ Neki poput Paule Pavlović i Steve Ljubojevića, ljubavnika, nisu mogli dobiti svjedodžbu o čestitosti jer Stevo Ljubojević nije mogao doći do svojeg rodnog sela da podigne krsni list. Ipak, župnik župnog ureda Svetoga Antuna u Zagrebu zaključio je da je njihova svjedodžba o čestitosti pohvalni iskaz svih susjeda o njihovom životu i ponašanju. »Uvjero sam se da su siromašni, ali čestiti ljudi, koji zaslužuju da im se pomogne, da urede svoje obiteljsko pitanje ponajviše za dobro djece, koja svaki dan dolaze pitati što je s njihovom molbom.«⁵⁰ Slučaj Avrama Pijevca iz Lukarišća kod Dugog Sela govori o tome da su oni koji su izgubili službu u NDH jedva spajali kraj s krajem. Zbog njegova siromaštva župnik iz Dugog Sela je zamolio Nadbiskupski duhovni stol da se Pijevca i njegovu djecu oslobodi plaćanja taksa. Očito se Pijevac, koji je bio otpušten iz žandarmerije, nadao da bi mogao vratiti natrag u službu.⁵¹

I Ilija Juranović, radnik na pilani Filipa Deutscha iz Turopolja, zatražio je prijelaz u rimokatoličku vjeroispovijest u župi u Vukovini. Ondje ga je župnik najtoplije preporučio Nadbiskupskom duhovnom stolu napisavši kako će to biti jedan katolik više »ne samo u knjizi prijelaza već i u istini«.⁵² Vukovinski župnik želio je pomoći i Danici Mežnarić rođenoj Blatnik kojoj je ljubavnik s kojim je živjela pravoslavne vjeroispovijesti u selu Podgorje kod Vrginmosta poginuo u kolovozu 1941. Danica je željela troje djece koje je imala s tim čovjekom prevesti na rimokatoličku vjeroispovijest.⁵³

Vukovinski župnik nije uvijek bio tako blagonaklon prema pravoslavcima. Rijetko kada koji podnositelj molbe za prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest nije bio u potpunosti poduprt u svojoj molbi od strane lokalnog župnika. Takav slučaj zabilježen je upravo u župi Vukovina u Turopolju.

⁴⁵ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 8308/1941. i 8309/1941.

⁴⁶ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 8948/1941.

⁴⁷ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 12387/1941.

⁴⁸ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 17654/1941.

⁴⁹ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 16131/1941.

⁵⁰ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 16209/1941.

⁵¹ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 15996/1941.

⁵² NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 10846/1941.

⁵³ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 8635/1942.

Vukovinski je župnik sa lokalnim učiteljem u Mraclinu imao sukob još prije proglašenja NDH. On je nadbiskupu Stepincu u Zagrebu još krajem 1940. napisao pismo u kojem traži premještanje pravoslavnog učitelja Bogdana Vidovića iz Mraclina. Njemu je smetalo što je Vidović dao krstiti svoju djecu u pravoslavnoj crkvi u Sisku, a smatrao je da »pravednost i poštenje traže, da imaju hrvatska djeca (sic!) hrvatske nastavnike, odnosno rimokatolike, pošto je spomenuto selo 100% katoličko. Na cijeloj školi nema niti jednog pravoslavnog djeteta (sic!)! Većina ljudi traži katoličke učitelje!« Vidović je kada su se promijenile prilike zatražio prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest te je počeo voditi djecu iz škole u crkvu. Međutim, vukovinski župnik mu nije zaboravio to što prije nije držao do njega i rimokatoličke crkve u Vukovini. Stoga njegovu molbu nije želio preporučiti Nadbiskupskom duhovnom stolu. Ipak, istaknuo je u svojem pismu Nadbiskupskom duhovnom stolu da je Vidović »pjevao u crkvenom zboru« i da je »nakon preokreta vodio djecu u crkvu, no nikada prije«. Župnik je bio spreman ipak popustiti i predložiti da je Vidoviću i njegovoj supruzi i djetetu omogući prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest, ali je i dalje zahtijevao da ga se udalji iz Mraclina. Vidović je početkom kolovoza 1941. primljen u rimokatoličku crkvu.⁵⁴ Bilo je i prijelaza u kasnije doba. Ipak, bili su znatno rjeđi, a vrlo često se radilo o prijelazima djece, ratne siročadi, koja nisu imala više kontakte sa svojim roditeljima. Bosiljka i Stevo Sudar, djeca od sedam i dvanaest godina, su došli nakon ratnih sukoba između partizana i ustaša 1942. na području zapadne Slavonije iz sela Kusunje u Moravče kod Janka Hasana na prehranu, kako piše lokalni župnik. Župnik zna da se radi o maloljetnoj djeci, a kako je »za prijelaz nužno da imade prelaznik iskrenu želju za prijelaz i dozvola ordinarijata«, traži da mu Nadbiskupski duhovni stol da dozvolu da prevede to dvoje djece na rimokatoličku vjeroispovijest. Nadbiskupski duhovni stol je predložio odgađanje njihovog prijelaza budući da roditelji nisu sa njima te je predloženo da djeca »za sada pohađaju crkvu i da budu poučavana katoličkim istinama, a kada volja bude toliko jaka i istinita kod te djece, neka se župnik ponovno javi Ordinarijatu.⁵⁵ Kateheta iz Brezovice Ljudevit Debeljak moli u siječnju 1945. Nadbiskupski duhovni stol za prijelaz troje djece s Kozare koji nisu imali veze sa svojim roditeljima, a koji su se nalazila kod časnih sestara u Brezovici.⁵⁶

Jedini masovniji prijelaz u okolini Zagreba bio je na području župe Vrbovečki Rakovec između Vrbovca i Svetog Ivana Zeline. Ondje su između 11. i 18. srpnja 1941. 194 osobe podnijele molbe za prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest prema popisu koji postoji u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu.⁵⁷ Nije posve jasno da li su ove osobe zatražile prijelaz na rimokatoličku ili na grkokatoličku vjeroispovijest kada se jedan dio tih pravoslavnih spominju i u popisima Grkokatoličke crkve. U popisima Grkokatoličke crkve upisani su u listopadu 1941. godine, dok su u popisima Rimokatoličke crkve upisani u srpnju iste godine. Međutim, nisu sve osobe upisane na oba popisa tako da nije moguće sa sigurnošću ustvrditi koliko ih je stvarno prešlo na rimokatoličku, a koliko na grkokatoličku

⁵⁴ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 11596/1941.

⁵⁵ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 13197/1942.

⁵⁶ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 157/1945.

⁵⁷ Vidi NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 9453/1941, 14706-14760/1941.

vjeroispovijest.⁵⁸ Indikativno je da je grkokatolički biskup Janko Šimrak u srpnju 1942. tvrdio da je u Lipnici, odakle je bio i najveći broj prijelaznika, od 30 kućnih brojeva čak 26 prešlo na grkokatoličku vjeroispovijest.⁵⁹ Na području Dubrave kod Gradeca, gdje je također bilo relativno mnogo prijelaza, molbe su bile podnašane pojedinačno, pa iako je molbi bilo blizu 400, ne možemo govoriti o masovnim vjerskim prijelazima.

Zaključak

Grad Zagreb je prije rata imao, kao što je spomenuto 13.279 stanovnika pravoslavne vjeroispovijesti. Prema podacima koji su prikupljeni u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu s pravoslavne je vjeroispovijesti na rimokatoličku prešlo u župama grada Zagreba 3.717 osoba. Od toga je zacijelo, najmanje 1/3 bila prije Drugog svjetskog rata zbog sklapanja drugog braka ili zbog postizanja boljeg položaja u društvu prešla s rimokatoličke na pravoslavnu vjeroispovijest. Broj od 8 prijelaznika koji su se vratili iz pravoslavne u rimokatoličku vjeroispovijest te broj od 29 prijelaznika s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest u zagrebačkoj župi Marije Pomoćnice govori o odnosima onih koji su se vraćali na rimokatoličku vjeroispovijest, odnosno o broju onih koji su od rođenja bili pravoslavni, pa su sada prelazili na rimokatoličku. Za razliku od dijelova Hrvatske gdje su Srbi činili autohtono stanovništvo, u Zagrebu su pravoslavni bili uglavnom doseljenici, pa u gradu nije bilo masovnih prijelaza na rimokatoličku vjeroispovijest. Radilo se, dakle, o pojedinačnim molbama koje su podnošene za pojedince i obitelji. U zagrebačkoj okolici prijelaza je bilo još manje. Jedino u župama Dubrava kod Gradeca i Vrbovečki Rakovec bilo je nešto više prijelaza jer su u pojedinim selima koja su potpadala pod te župe živjeli Srbi od 16. stoljeća. Prijelazi na grkokatoličku vjeroispovijest zabilježeni su tek u iskazu vjerezakonskih prijelaza u bilježnici iz Državnog arhiva u Zagrebu gdje je poimenično pobrojano 911 izdanih dozvola za prijelaz na grkokatoličku vjeroispovijest te određeni broj osoba u Lipnici, Salniku i Hudovu u župi Vrbovečki Rakovec. Međutim, kao i u slučaju prijelaza na rimokatoličku vjeroispovijest, pitanje je da li su i ovi prijelazi uistinu realizirani, ili su samo izdane dozvole, a prijelaz nikada nije ostvaren. U svakom slučaju, broj od nešto manje od 4.000 molbi za prijelaz s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest govori o učestalosti te pojave u ljeto 1941., odnosno u jesen i zimu iste godine i početkom 1942. na području Zagreba. Nakon 1942. broj molbi za vjerski prijelaz naglo će opasti zbog osnivanja Hrvatske pravoslavne crkve, a i oni koji će tražiti prijelaz uglavnom su bili povratnici na rimokatoličku vjeroispovijest. Uspoređujući oblik vjerskih prijelaza u gradu Zagrebu s ostalim dijelovima Zagrebačke nadbiskupije moguće je zaključiti da sličnosti postoje jedino s gradom Varaždinom gdje pravoslavni također nisu bili autohtoni, odnosno gdje je bilo mnogo onih koji su prije Drugog svjetskog rata prešli s rimokatoličke vjeroispovijesti na pravoslavnu, pa su se nakon 1941. vratili u rimokatoličku vjeroispovijest. U ostalim sredinama, gdje

⁵⁸ Prema iskazu Janka Šimraka organima OZNE nakon Drugog svjetskog rata vidljivo je da na većini novouspostavljenih grkokatoličkih župa nije bio izvršen formalni prijelaz pravoslavni na grkokatoličku vjeroispovijest. Dakle, o prijelazu nije postojao pisani trag osim popisa koji je načinjen za pojedine grkokatoličke župe. S. Bunjevac, *Izvorni dokumenti OZNE o biskupu dr. Janku Šimraku i »prekrštavanju« Srba u NDH*, *Glas koncila*, 21 (1613), 22. svibnja 2005.

⁵⁹ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, Interdijecezanski vjerski odbor, 238-IVO-1942.

su Srbi bili autohtoni, odnosno gdje su živjeli u susjedstvu s Hrvatima stoljećima (kao na primjer u zapadnoj Slavoniji, Požeškoj kotlini, na Baniji, na sjevernom Kordunu, u Podravini, u bjelovarskom kraju, na Bilogori i u Moslavini) bilo je i masovnih prijelaza, gdje su prelazila čitava sela čega u neposrednoj blizini Zagreba, s izuzetkom tri mala naselja u župi Vrbovečki Rakovec, nije uopće bilo.

Summary: The author in the text brings a pieces of information about conversions from the Orthodox to the Roman and Greek Catholic faith in the area of Zagreb and its surroundings during World War II. The author delivers data based on archival material from the Croatian State Archives and the Archdiocesan Archives in Zagreb. It is apparent from the data that there were no mass conversions in the area of Zagreb and its surroundings and that the applications for conversion in the area of Zagreb were submitted individually. From the material from Archdiocesan Archives in Zagreb it is apparent that between 1941 and 1945, in the city of Zagreb were 3,717 requests for religious conversion from Orthodox to Roman and Greek Catholic faith.

Key words: Zagreb, Serbs, Second World War, Religious conversions, Independent State of Croatia